

821
M74

GEORGE MOPASSAN

SO'NGGI AFSUS

HIKoyALAR

JAHON ADABIYATI TURKUMIDAN

821
94 94

JAHON ADABIYOTI TURKUMIDAN

GI DE MOPASSAN

SO'NGGI AFSUS

Hikoyalar

-0388-

ZIYO NASHR

Toshkent
2020

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV VA O'RTA MAXSUS TAYLIM VAZIRLIGI
TOSHKENT VILOYATI CHIRCHIQ
DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI
AXBOROT RESURS MARKA?

UO'K: 821.133.1-32
K BK 84(4Fm)
M 74

Tahrir hay'ati:

Naim Karimov, Umarali Normatov, Erkin A'zam,
Xurshid Do'stmuhammad, Savvon Meliyev,
Shuhrat Sirojiddinov, Dilmurad Qur'onov, Nurboy
Jabborov, Uzoq Jo'raqulov, Ulug'bek Hamdamov,
Abdurahmon Jo'rayev

Tarjimonlar:

Nodirabegim IBROHIMOVA va b.

Qo'lingizdagi to'plamdan jahon adabiyotidan saralab tarjima qilingan hikoyalar o'rin olgan. Ulardan biri nafaqaga chiqqanida turmush tashvishlari bilan to'qnashgan qariya haqida. U odamlarga ishonmaydi. Hatto uning ismini aytib murojaat qilsalar ham hadiksiraydi, vahimaga tushadi. Oqibatda tog' yo'lida adashib, qor ostida muzlab qoladi.

Aksariyati insonlarni ezgulikka, bir-biriga mehr ko'rsatishga undovchi hikoyalardan jamlangan ushbu to'plan o'quvchilaringizga hayot sabog'ini beradi, degan umiddamiz.

NASHRIYOTDAN

Biz o'tgan mingyilliklar davomida jahon sivilizatsiyasiga ulkan hissa qo'shgan, uni o'zgartira olgan xalqimiz. Madaniyat, san'at, axloq, falsafa, fan va adabiyot sohasida buyuk ajdodlaringiz qoldirgan ulkan meros hal-hamon dunyoning barcha rivojlangan mamlakatlari tomonidan e'tirof etilib, o'rganib kelinadi. Imom al-Buxoriy, Imom al-Termiziy, Burhoniddin Marg'iloniy, Ahmad Farg'oni, Muso al-Xorazmiy, Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali ibn Sino, Abu Nasr Forobiy, Bahouddin Naqshband, Abullays Samarqandiy, Yusuf Xos Hojib, Ahmad Yugankiy, Mahmud Koshg'ariy, Ahmad Yassaviy, Alisher Navoiy, Zahiriddin Muhammad Bobur, Boborahim Mashrab singari yuzlab ajdodlaringiz borki, biz ularni hech ikkilanmasdan jahon miqyosidagi mutafakkirlar deysizga haqlimiz. Ammo bugungi avlod ularning buyuk shaxsiyati, tarixi, jahonshumuli shon-shuhrati bilangina cheklanib qolmasligi lozim. Ajdodlarning madaniy, ma'rifiy, ilmiy, ijtimoiy, adabiy faoliyati, hayot tarziga doimo hushyor nigo va ibrat ko'zi bilan qarashimiz maqsadga muvofiq. Tarixiy manbalarni sinchiklab o'rganadigan bo'lsak, mutafakkir ajdodlaringiz jahon madaniyati, ilmiy va badiiy tafakkuri bilan doimiy tarzda hamqadam, hammafas bo'lib kelganlar. Jahonda ro'y berayotgan birorta madaniy-intellektual o'zgarish, biror badiiy tafakkur namunasi bobolarimiz nazariidan chekda qolmagan. Ajdodlaringiz ularni o'qib, uqishar ekan, o'z milliy madaniyatlarini rivojlantirish, jahon xalqlaridan ortda qolmaslikni maqsad qilganlar. Ko'plab xorijiy tillarni bilganlari, xorij mutafakkirlari yozgan asarlarni tarjima qilganlari bu o'rinda qo'l kelgan. Eng muhimi, xorij madaniyati, badiiy-ilmiy tafakkuri namunalari nisbatan shaxsiy to'xtamlari, xulosalari va tanqidiy nuqta-yi nazarlari bo'lgan.

Bugun biz, mamlakatimiz Prezidenti kitobxonlik madaniyatini takomillashtirishni davlat siyosati darajasiga ko'targan bir paytda, o'tmishda yashab o'tgan buyuk ajdodlaringiz an'anasini izchil davom ettirishimiz, jahon madaniyati, san'ati, adabiyoti namunalari bilan izchil va tizimli tarzda tanishib borishimiz zarur.

Xalqimiz ijtimoiy-madaniy hayotidagi mana shunday ulkan ehtiyojni nazarda tutib „Ziyo nashr“ nashriyoti bir xayrli ishga qo'l urishga bel bog'ladi. Ya'ni joriy yildan e'tiboran jahon nasri namunalarining yuz jildligini chop etishga kirishdi.

ISBN 978-9943-6342-0-6

© N. Ibrohimova va b. (tarj.).
© „Ziyo nashr“ nashriyoti, 2020.

Mazkur nashrda siz turk, rus, ingliz, italyan, fransuz, nemis, hind, xitoy, arab, eron, yapon, amerika adabiyoti namunalari bilan tanishasiz. Yuz jildlikda Ch. Dickens, L. N. Tolstoy, A. Dyma, N. V. Gogol, O. de Balzak, A. P. Chexov, Gi de Mopassan, J. London, G. Flöber, M. Sholoxov, G. G. Markes, A. Kuprin, V. Shukshin kabi siz muhtaram o'quvchiga nisbatan tanish yozuvchilar asarlari bilan birga, S. King, U. Folkner, V. Vulf, Mo Yang, Chan May Txyun, V. Losa Mario, T. Bug'ra, Alp Dunder, Dino Buissati, R. Akutagava, I. Bunin, K. Chander, Abdul Muhsin, Y. Zamyatin singari jahon xalqlari tomonidan e'tirof etilgan-u, ammo o'zbek kitobxonlarining aksariyati ilk bor uchrashayotgan yozuvchilar asarlarini o'qishga muvassaf bo'lasiz.

Mazkur yuz jildlik jahon nasrining devyati barcha janrlarini qamrab oladi. Unda siz jahon o'quvchilarini hayratga solib kelayotgan romanlar, qissalar, novella va hikoyalardan bahramandlik hissinı tuyasiz.

Tarjimalar ichida Abdulla Qahhor, Zunder, Odil Rahimiy, Qodir Mirmuhamedov, Vahob Ro'zmatov, Ozod Sharafiddinov, Ibrohim G'afarovdek mashhur tarjimonlar tomonidan o'g'rilgan asarlar qatorida umidli yosh tarjimonlar ijod namunalari ham o'rin olgan. Albatta, tarjima asarlar tarkibida rus tili vositasida amalga oshirilganlari ko'proq. Bunda biz tajribali, mahorati tarjimonlar o'g'irmalariga bo'lgan ishonch va hurmatni bosh mezon qilib oldik. Shu bilan birga, ingliz, fransuz, nemis, turk, arab, fors tillaridan qilingan original tarjimalarning mutaxassislar tomonidan tan olingan namunalari ham qamrab olishga urindik. Eng muhimi, bu o'rinda badiiy tarjimalar sifati, milliy tilimiz jozibasini qanchalik aks ettirganiga asosiy e'tiborni qaratdik. Yuz jildlikni tayyorlash jarayonida imkon darajasida xalqimiz ma'naviyati va axloqiy o'zchanlariga muvofiq keladigan asarlarni tanlashga harakat qildik.

Ammo shuni alohida ta'kidlashni istardikki, „Jahon nasri“ namunalari yuz jildligi“ni chop etish nashriyotimiz uchun ilk tajriba. Shunday bo'lgach, mazkur yirik loyihaning kamchiliklari, matomiga yetmagan jihatlari bo'lishi tabiiy. Bu jarayon muttasil davom etib, tajriba va mahorat, texnik imkoniyatlar oshgan sari kamchiliklar ham bartaraf bo'la borishiga ishonamiz. Va, umid qilamizki, xayrli niyat bilan boshlayotgan ishimizdagi juz'iy kamchiliklarni aziz kitobxonlarimiz ma'zur tutadilar. Muhtaram adabiyotshunoslarning, adiblarning va adabiyot muallimlarimiz keyingi nashrlarni amalga oshirish jarayonida o'zlarining qimmatli maslahatlarini ayamaydilar.

Yaratgan Alloh ishimizni xayrli, ajr-mukofotlarga loyiq, jonjon xalqimiz uchun manfaatli qilsin!

SO'NGGI AFSUS

Butun Manta shahrida „Saval ota“, deb nom chiqargan janob Saval endigina uyg'ondi.

Kuzning mahzun bir kuni. Yomg'ir yog'moqda. Barglar ham yomg'ir singari yerga to'kildi, ammo ular yirik va biroz tanbal ko'rinadi. Shunga monand janob Savalning ham ko'ngli ezgin. Xona bo'yab kamini va deraza yo'nalishida aylangani aylangan. Inson hayotida ba'zan qayg'uli kunlar ham bo'lib turadi. Ammo bu janobning har kuni zimiston: mana, yoshi olmish ikkiga chiqsa ham. U yolg'iz, keksa bo'ydoq, qalbining hamrohi yo'q. Seni kimdir yaxshi ko'rmaganini anglab turib, yolg'izlikda o'lib ketishdan yomoni bo'lmasa kerak!

Saval hayoti haqida o'ylasa, naqadar quruq va rangsiz degan fikrga keladi. O'tib ketgan bolalik, eski uyi, ota-onasi, so'ngra kollej, dunyoni ko'rishi, Parijda tahsil olishi... Keyin otasining betob bo'lib vafot etishi ko'z o'ngidan o'tdi. Otasi qazo qilgach, Saval Parijdan qaytdi va onasiga hamroh bo'ldi. Yosh yigit va keksa ona birgalikda tinchgina yashashdi, ularga boshqa hech kimning keragi yo'q edi. Onasi ham o'lgach esa... g'amgin hayot boshlandi.

U batamom yakkalanib qoldi. Mana, yaqinda o'zi ham o'lsa kerak. Saval hayotni tark etadi! Naqadar dahshatli! Qo'lgan insonlar esa yashashda davom etadi, sevisshadi, kulishadi, hayot gashini surishadi. Qachondir o'zlarini bilgan holda xursand bo'lishdan, o'yin-kulgidan voz ke-

cho olmaydilar. Kundan keyin, albatta, tun keladi. Hayotdan so'ng o'lim ham muqarrar.

Bu hayotda biror nimaga erishganida, bo'shliq o'rni to'ldirilganida ham alam qilmasdi odamga. Hayotida qiziq voqealar, quvonch, omad, mamnunlik bo'lganida edi! Yo'q, hech nima yo'q. U hayotini uxlash, uyg'onish, yeyish bilan o'tkazib yubordi. Boshqalarga o'xshab uylanay ham demadi. Nega? Uylanishga to'la imkoniyati bor edi-ku? Balki, sharoit taqozo etmadimi? Yo'q, hammasiga o'zining pessimistligi sabab. Passivlik hayotining mazmuniga aylandi. Natijada, baxtini yo'qotdi. U hatto sevimli bo'lish nima ekanini ham his etmadi. Biror ayolning qaynoq taftini sezmad. Bo'sa ta'mini tatib ko'rmadi.

Janob Saval shularni o'ylagancha kamin tomonga oyog'ini uzatib o'tirardi. Ha, hayoti o'xshamadi. U qachonlardir bir xonimni ich-ichidan pinhona sevgandi. Ammo ayol eski bir oshnasi Sandring xotini edi. Qani endi ayolni turmushga chiqmasdan avval uchratganida... Unga turmush qurushni taklif qilarmidi. Afsus, ular kech uchrashishdi. Shunday bo'lsa-da, Saval uni bir ko'rishdayoq sevib qolgandi. Uni orzulab bedor o'tgan tunlarni yaxshi eslaydi.

Yoshligida ayol biram yaxshi, mehribon, sochlari malla va jingalak edi. Hozir u ellik yetti yoshda. Baxti ko'rinadi. O'shanda ayol ham uni sevganida, Savalning sevgisini paytaganida edi!.. Agar Saval sevgi izhor qilganida bunga qanday qaragan bo'lardi?.. Saval o'ziga-o'zi tinimsiz savol berardi.

Saval ayol bilan birga Sena qirg'og'i bo'ylab yugurishga chiqqanlarini, yakshanba nonushtalarini esladi. Bir kuni ular o'zlari bilan yegulik olib daryoga borishdi. Bahorning ajoyib bir kuni edi. Qushlar ham quvonchdan qo'shiq aytardilar. Ikki daryo bo'yida nonushta qilishdi. Atrofni

gullarning mayin ifori tutib ketgandi. So'ngra, u Savalga suyanib bir muddat mudrab qoldi.

– Hecham bunchalik maroq bilan uxlamagandim, – degandi ayol uyg'ongach.

So'ngra ular qirg'og'da sayr qilishdi. Ayol uni qo'ltiqlab olgandi.

– Men sarxushman, – derdi nuqul kulib.

Xonim o'tlar va lilialardan gulchambar yasab, boshiga qo'ndirdi:

– Xo'sh, yoqdimi senga?

Saval indamadi. U bu go'zalikka mos ta'rif topolmagan, uning qarshisida tiz cho'kishga shay turardi. Ammo tilidan boshqa so'zlar chiqdi:

– Qo'ysang-chi! Tentaklik! – dedi-yu, o'zi yig'lab yu-borayozdi.

Ular to'lgirlarni kuzatib ancha sayr qilishdi.

– Balki, uyga qaytarniz?

Saval shunday deganda ayol unga ajablanib boqdi.

– Mayli, do'stim. Charchagan bo'lsangiz, qaytarniz.

– Charchamadim. Shunchaki, Sandr uyg'onganmikin, deb o'ylayapman.

– Albatta. Agar shundan cho'chiyotgan bo'lsangiz, bu boshqa gap. Ketdik!

Ular jimgina ortga qaytishdi. Hozir shularni o'ylagan Saval ayolning holatini endi tushunayotgandi. Nahotki, u ham...

Saval yuzining qizarganini sezdi. Xuddi o'tiz yoshiga qaytib qolgandek, ayol „Sizni sevaman“, deyayotgandek tuyuldi. Axir, shunday bo'lishi mumkin edi-ku? Savalning ichini it tinay boshladi. Men hammasiga oydinlik kiritishim shart! U darhol kiyina boshladi. „Yoshim allagachon oltmish ikki, u esa ellik yettida. Endi hammasini so'rashga haqim bor“.

Saval ayolning yoniga yo'l oldi. Sandring uyi shu ko'cha-da, devarli qarama-qarshi edi. Eshikni yoshgina oqsoch qiz ochdi. Qiz mehmonning bunchalik erta kelganidan ajablandi.

– Barvaqt kelibsiz, janob Saval? Hammasi joyidami?

– Tinchlik, azizam. Bekangga kirib aytasang, uni hozi-roq ko'rishim kerak.

– Bekam bandlar, oshxonada qishga deb murabbo yop-yaptilar. Hali tungi kiyimlarini ham yechmagandilar.

– Ha, ha, mayli. Ammo aytib qo'y, muhim gapim bor.

Oqsoch ketdi. Saval mehmonxonada u yoqdan bu yoqqa kezinardi. „Zarari yo'q. Men undan oddiy ohangda so'rayman. Xuddi biror taomning retseptini so'ragan kabi. Axir, yoshimiz bir joyga borib qolgan, ayb emas“.

Eshik ochilib, ayol kirib keldi. U endi og'ir-vazmin, to'lishgan edi. Qo'llarida murabbo yuqi bilan mehmonga yaqinlashdi.

– Sizga nima bo'ldi, do'stim, salomatmisiz? – so'radi u jilmayib.

– Yaxshiman, shunchaki sizdan men uchun muhim bo'lgan bir nimani so'ramoqchi edim. Faqat va'da bering, rostini aytasiz.

– Sizni hecham aldamagaman. So'rang!

– Xo'sh... Men sizni bir ko'rishda sevil qolgandim.

Buni sezganmisiz?

Ayol nim tabassum qildi. So'zlarida unutilib ketgan ohang bo'y ko'rsaldi:

– Tentak! Albatta, boshidayoq sezganman.

– Bilgansiz? – Saval shoshib qoldi. – Unda nega?..

– Nima nega?

– Nega... bunga qanday qaragansiz? Nima deb javob bergan bo'laringiz o'shanda?

Ayol yoyilib kuldi. Barmoqlaridagi murabbo tomchilari yerga oqdi.

– Menmi? Axir, bu haqda sirayam so'ramagansiz-ku? So'ramasangiz, qanday qilib birinchi bo'lib sevgimni tan olardim!

Saval unga yaqinroq keldi:

– Aytang... aytang-chi, daryo bo'yida sayr qilganimiz esingizdami?

– O'sha kuni eslayman, – dedi ayol uning ko'ziga tikilib.

Saval titroq bilan yana so'radi:

– Agar... agar o'sha kuni sizga ko'nglimni ochganimda nima qilardingiz?

Ayol o'zining baxtiyor tabassumiga erk berdi va baland ovoz hamda biroz kesatiq bilan javob qaytardi:

– Qabul qilardim, do'stim mening.

Shunday deb u oshxona tomon shoshib ketib qoldi.

Saval og'ir yuk bilan tashqariga chiqdi. Katta qadam tashlab ketib borar, yomg'irni his etmas, ko'zlari hech nimani ko'rmasdi. Senaga yetib borgach, qirg'oq bo'ylab keta berdi. U uzoq sayr qildi. Kiyimlari, shlapasi suvga bo'kdi. Saval ayol bilan nonushta qilgan va qo'l ushlashib sayr qilgan aynan o'sha joyini ko'zlab ketardi. Yetib kelgach esa o'tloqqa cho'kdi va daraxt panasida yig'lab yubordi.

SOVUQ KUNLAR

Tushlikdan so'ng bir joyga yig'ilgan erkaklar ovga chiqqan paytlarida yuz bergan eng qiziqarli sarguzashtlarni so'zlab berayotgandi. Ajoyib mergan, uddaburon ovchi sanalgan eski qadrdonimiz janob Banifas tabiatan quvnoq, aqlli, faylasuf hamda donishmand odam edi. U ovga oid hazillarni sevar, qayg'uli hikoyalarni esa jini suymasdi. Janob Banifas bu safar bizni hayron qoldirib, kutilmaganda shunday dedi:

— Men g'aroyib bir hikoyani bilaman, to'g'ritrog'i, ovga chiqqan paytlarimda yuz bergan qayg'uli bir hodisa. Ilgari bunga o'xshash hikoyalarni sira so'zlab bermaganimni hisobga olganda shuni aytib qo'yishim kerakki, u boshqalaridan ancha farq qiladi va sizni umuman zavqlantirmaydi, deb qo'rqaman. Hikoya u qadar hayratlanarli ham emas. Demogchimanki, unda asablarni qitiqlaydigan qiziqarli hech narsa yo'q. Lekin, aslida, hamma gap ham shunda-da. O'shanda o'ttiz besh yoshda edim va ov eng sevimli mashg'ulotimga aylangandi. Ovga mukkasidan ketgan vaqtlarimda men hatto Jyumeja o'rmonlari orasida quyon va turti yovvoyi hayvonlar ko'p bo'lgan katta hududni sotib ham olgandim. Kundalik tashvishlardan ortib u yerga yiliiga bir marta, shunda ham atigi to'rt-besh kunga, faqat yolg'iz borishga to'g'ri kelardi. Chunki bu qalin o'rmonda tunagani qo'nalg'a topish anchayin mushkul vazifa edi va ayni ana shu sabab do'stlarimni u yerga olib borolmasdim.

Ov mahali menga nafaqadagi jandarm, vijdoni, qattiqgo'l, intizomga qatiq rioya qiladigan, mas'uliyatli, brakonyerlarga haqiqiy xavf-xatar tug'dira oladigan hamda shu bilan birga beozor qari qorovul hamrohlik qilardi. U qishloqdan juda olisda joylashgan ikkita tor xona va bitta oshxonadan iborat kichkinagina kulbada yashardi. Atigi bitta karavot, kiyimlar qo'yiladigan bitta javon va bitta kursi sig'adigan tor xonalarning biri kamnaga ajratilgandi. Ikkinchi xonani esa Kavalye amaki egallagandi. Uzi so'rayman, men sobiq jandarm hikoyamning boshida yolg'iz yashaydi, deb aytib biroz yanglishibman. U o'z to'rt yoshli jivanini asrab olgandi. Bola ba'zan ro'zg'orga kerakli mahsulotlarni keltirish uchun uch chaqirim yo'l bosib qishloqqa borar va uy yu-mushlarini bajarishda amakisiga yaqindan ko'maklashardi. Bu oriq, baland bo'yli bolaning sochlari tovuq patlariga o'xshardi va o'shanday oppoq edi. Olisdan u xuddi taqirday tuyulardi. Bolaning gavdasiga nisbatan katta oyoqlari hamda uzun qo'llari e'tiborni tortardi. U biroz duduqlanar va odamning ko'zlariga sira tik qarolmasdi. Hayvonlar orasida hayvonchalar qanday o'rin egallasa, odamlar orasida u ham xuddi shunday mavqega ega edi. Ha, bu bolacha ko'rinishidan bo'rsiqni yo isqirt tulkichani eslatardi. U ikki xonani birlashtiradigan zinapoya ostida uxlardi. Kavalye amakining uyida tayyorlanadigan ovqatlarning hammasini ham tanovul qilishga yaroqli deb bo'lmasdi, shuning uchun menga Selesa ovqat tayyorlardi. Ov qilishga borgan paytlarim Kavalye oshxonani qishloqda yashaydigan shu qari kampinga bo'shatib berishga majbur edi. Shunday qilib, siz hikoyamning barcha qahramonlari va voqea sodir bo'lgan joy bilan yaqindan tanishib oldingiz, endi hikoyaning o'zini eshiting. Men Ruanadan otda yurib borardim. Kavalye amakining Bok laqabli iti ortimdan qolmaslikka intilardi. Katta, kuchli va keng ko'krakli it barglar orasidan

o'lja izlardi. Yo'l xaltasini miltiq bilan birga belimga osib olgandim. Kun sovuq edi. Qatiq shamol esar, osmonda esa qora bulutlar kezardi. Men kentel cho'qisiga ko'tarilarkanman, keng Sena adirlariga tikildim. Ilon iziga o'xshab bir-biriga ulanib ketgan daryolar va irmoqlarni ko'rdim. Ruanadan chapda esa osmono'par tog'larning go'zal ko'rinishi ko'zni qamashtirardi. Undan so'ng o'nga qamchi bosib, Rumars o'rmonidan o'tib, soat beshlarda „Pavilyon“gacha yetib bordim. Meni u yerda Kavalye amaki va Selesta kampir kutib turardi. O'n yil men bir joyga bitta yo'l bilan keldim va meni o'n yil o'sha odamlar har doim bir xil so'zlar bilan kutib olardi:

– Xavri kun, janob. Yaxshimisiz?

Kavalye amaki sira o'zgarmagandi. U hayotdagi buzg'unchi o'zgarishlardan qo'rqmay, qari eman kabi ularga ko'kragini tutib yashardi. Ammo Selesta, oxirgi to'rt yil ichida tanib bo'lmay darajada o'zgarib ketdi. To'g'ritrog'i, kampir qarib qoldi. U meni yaxshi ko'rardi. Ketayotganimda esa faqat bir gapni takrorlardi:

– O'ylaymanki, janob, biz oxirgi marta ko'rishmaymiz.

Men otdan tushdim va Kavalyni qo'ldan tutib salomlashdim. U o'tning argonini qo'limdan oldi hamda kichkina otxona tomon yetakladi. Men oshxonada kuy-malanayotgan Selesta bilan ko'rishib, biroz subatlashib turdim. Ko'p o'tmay qorovul ham bizga hamrohlik qildi. Uning nigohlaridan nimadandir tashvishda ekanligini darrov sezdim.

– Nima bo'ldi, Kavalye? Hammasi joyidami? Qanday yangiliklar bor? – deb so'radim.

– Yaxshisi ham yomonini ham bor, – deya g'udrandi u. – Aytavering, birodar? Nima bo'ldi?

U „yo'q“ degandek boshini chayqadi.

– Hozir emas, janob, men sizni kelgan kuningizdan oq xavotirga solishni istamasdim...

Qancha talab qilmay, Kovale o'z tashvishi bilan tushlikka qadar kayfiyatimni buzmaslikka ahd qilganini aytib, qarorida qat'iy turib oldi. Biroq uning yuzidagi alomatlariga qarab ish nihoyatda jiddiyligini anglab yetdim. Subhat davomida uning jiyani ko'rinnayotganini payqab:

– Darvoqe, Marius qani? – so'radim.

Qorovul bunday savolni kutmaganidanni, jinoyat ustida qo'lga tushgan odamday betoqlanib, hatto titrab ketgandek tuyuldi.

– Hammasini hozirning o'zida aytganim yaxshi. Qalbimni egallagan qayg'u ham, aslida, u tufaylidir. U hozir otxonada, janob, ko'zingizga ko'rinishga qo'rqupti. – Qorovul o'ng'aysizlanib, gapirishga qiynalar, nazarimda, hamon ikkilanardi. Kutilmaganda uning ovozi o'zgardi. Yuzlarida esa chuqur qarilik ajinlari paydo bo'ldi hamda u asta-sekin tilga kirdi.

– O'tgan yili qishda Rozerye hududida kimdir tuzoq qo'yayotganligini sezib qoldim, ammo topa olmadim. Bu vaqtda Ekorshtvyla atrofida yangilari paydo bo'ldi. Bu muttaham oldindan qayerga borishim va nima ish qilishimni yaxshi bilardi. Nihoyat bir kun Mariusning bozor kuni kiyadigan shimini tozalayotib, cho'ntagidan sim topib oldim. Yosh bola simni nima qilarkin, deb ko'p o'yladim. Bu haqda bir hafta bosh qotirdim va uning aynan dam olgani uyga qaytgan soatlarda qayergadir g'oyib bo'lishini sezib qoldim. Shundan so'ng men uning ortidan kuzata boshladim. Boshida xayolimga hech narsa kelgani ham yo'q, lekin bir kun tongda atayin dam olgani xonamga kirdim. U meni uxlab qoldi, deb o'ylab tashqariga chiqdi. Bolaning ortidan sekin kuzatib bordim. Tasavvur qilyapsizmi, o'sha muttaham o'g'ri deb yurganim – mening o'z jiyanim ekan.

Men sizning qo'l ostingizga qorovullik qilib, yerlaringizni qo'riqlayman-u, u bo'lsa... Ko'zimga tuz sepib yurgan ekan, nonko'r. Qonim qaynab uni shunday kaltakladimki, joyida o'ldirib qo'yishimga o'zina qoldi. Bolani sizning ko'zingiz oldida jazolash bilan ham qo'rqitdim. Shunaqa gaplar, janob, bunday vaziyatga hech tushmagandim. Uni qanday jazolay, o'zingiz ayting. Mariusning ota-onasi yo'q. Qarindoshlaridan yolg'iz men borman. Shuning uchun ham uni o'z qaramog'imga olgandim. To'g'risini aytсам, bu sag'ir yetimchani ko'chaga haydagani ko'zim qiymaydi. Unga bu ishini yana qayta qilsa, oxir-oqibat mendan rahm-shafqat kutmasligini tushuntirdim. To'g'ri ish qilibmanni, janob, nima deysiz?

Men unga qo'linni uzatdim va:

– Albatta, siz xatoga yo'l qo'yganingiz yo'q, Kavalye. Siz vijdonli odamsiz!

– Rahmat janob, endi ruxsat etsangiz, bolani olib kel-sam, uni yaxshilab qo'rqitib qo'ymasak bo'lmaydi.

Qariyani bu shashitdan qaytarish befoydaligini bilardim, u, baribir, o'z aytganidan qolmasdi. Qari jandarm Mariusning ortidan bordi va qulog'idan tortib olib keldi. Men singan kursida sudyalarga o'xshab, qiyofamga jiddiy tus berib voqeani kuzatib turardim. Marius o'tgan yilgidan ancha ulg'ayib, yanada xunuklashib hamda ayyorlashib qolgandi. Uning uzun qo'llari esa nihoyatda qo'rqinchli edi.

Iymoni tog'a jiyani insofga chaqirar ekan:

– Xo'jayindan kechirim so'ral – deb buyurdi.

Bola hadeganda og'zini ochavermadi. Shunda sobiq jandarm jahl otiga mindi va qo'lidagi tayog'i bilan tushirdi.

– Kechiring!.. Kechiring!.. Kechiring!.. Men boshqa bunday qilmayman, deb ayt. Kavalye qo'lidagi tayog'ini pastga tushirdi va jiyani tiz cho'kib uzr so'rashga majburladi. Bola ko'zlarini yerga qadadi va:

– Kechiring, – deb to'ng'illadi.
Shundan so'ng Kavalye uni qo'lidan tortib o'rindan turg'azdi va yana bir musht tushirdi. Marius tashqariga otilib chiqib ketdi-yu, kechgacha ko'rinnadi.

Kavalye xuddi sinib qolganday edi.

– Uning ichiga shayton o'rmashib olgan. Odanning olasi ichida bo'larakan, deganlari shu bo'lsa kerak-dal – dedi u yelkasini qisib. – Meni u qanday ranjitganini so'z bilan tasvirlab berolmayman, janob!

Uni tinchlantirishga urinib ko'rdim, biroq bari befoyda edi. Erta tongda ovga chiqishimizni bahona qilib, vaqtlitiroq dam olmogchi bo'ldim. Xonamga kirganimda itim karavolim yonida yotardi. Chiroqni o'chirib, toza o'ranga cho'zildim. Yarim kechasi itning qo'rqinchli akkllashidan uyg'onib ketdim. Ko'zlarimni ochganimda xona tutunga to'lgandi. O'rminidan yugurib turdim va chiroqni yoqdim. Bir tepib eshikni ochgandim, ichkariga alanga otilib kirdi. Kulba yonayotgandi.

Men emandan yasalgan qalin eshikni qayta mahkamlab, tezda kiyimlarimni kiyib, choyshabdan arqon tayyorladim. Avval itni, keyin kiyimlarim solingan jomadonlarni, ov miltig'i-yu ov sumkasini tashqariga uloqtirdim va arqonga osilib, yong'indan qutulib chiqdim.

Keyin ovozim boricha baqira boshladim:

– Kavalye! Kavalye! Kavalye!

Ammo qorovul uyg'ommasdi. Qari jandarm qattiq uyquda edi.

– Uy yonyapit! Kavalye! Xudo haqi uyg'oning!

Qariya tutundan bo'g'ilib qolgan bo'lsa kerak, deb o'y-lab goldim va miltiqni olib o'qladim-da, derazaga qarab ot-dim. Bu safar o'zini yo'qotib qo'ygan qariya deraza oldida paydo bo'ldi. U gurullab yonayotgan olovga nima qilishini bilmay hayron qarab turardi.

– Uy yonyapti! O'zingizni derazadan tashqariga oting! – deb baqirdim bor ovozim bilan.

Qariya aytganimday qildi. U tashqariga chiqishi bilan uyning yonib bo'lgan devorlari yerga quladi.

Bir necha daqiqa ichida uydan kuldari bo'lak hech narsa qolmadi.

Kavalye titrar, nima qilishni bilmasdi:

– Yong'in qayerdan chiqibdi? – deb so'radi.

– Bilmadim. Oshxonadan bo'lsa kerak, – dedim men.

– Kim qilgan bo'lishi mumkin?

Birdan u anglab yetdi:

– Marius! Yo tangrim! Nima uchun tunagani uyga qaytmaganligini endi tushundim. Iblis! – deb baqirdi qariya telbalarcha.

Birdan:

– Selesta? Selesta qani? – deb so'radim qari ayolni eslab.

U hech nima deb javob berolmadi. Dahshatli yong'in ichra bir begunoh kampirning yonib ketganini sezmaymiz ham. Biz, hatto, uning baqirganini ham eshitmaymiz. Olov otxonaga ham o'tgandi. Kavalye otni qutqarish uchun yugurib ketdi. U otxonaning eshigini ochgandi hamki, kimdir ichkaridan otilib chiqdi. Chol yerga yuztuban yiqildi. Bu Marius edi. Qorovul uning ortidan telbalarcha yugurib ketdi, biroq jiyaniqa yetishi amri mahol edi. Hammasi shunchalar tez yuz berdiki, men nima bo'lganini angalayolmadim. Aqlimni yig'imasimdan qariya qo'limdagi miltiqni yulqib, o'qlangan yo o'qlanmaganligini ham tekshirib ko'rmasdan, bolani nishonga oldi va o'q uzdi. Men uning yoniga yugurib bordim, biroq bola o'layotgan odamdek xirillab nafas olardi. U bir og'izam gapirmay, vafot etdi. Kavalye, bitta ko'ylakda turgan joyida tosh qotib qolgandi. Qishloq odamlari qorovulni olib ketishdi, chunki u esdan

og'ib qolgandi. Meni sudga guvoh sifatida chaqirishdi. Voqeaning hammasini tafsilotlarigacha oqizmay-tomizmay aytib berdim. Kavalyeni oqlashdi, biroq suddan keyin u g'oyib bo'ldi va butun umrga bu yerlarni tark etdi. Men uni qayta uchratmadim. Mana, janoblar, bu sizga mening qari jandarm to'g'risida aytib bermogchi bo'lgan mungli hikoyam edi.

- 0388 -